

Atf: Elyiğit, G. (2024). Karadeniz’de Muhalefet: SCF Trabzon Teşkilatı. *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13, 95-105.
Citation: Elyiğit, G. (2024). Opposition in the Black Sea: SCF Trabzon Organization. *Vankulu Journal of Social Studies*, 13, 95-105.

Araştırma Makalesi / Research Article

Gamze ELYİĞİT*

* Doktora Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Van/Türkiye.
PhD Student, Van Yüzüncü Yıl University, Social Sciences Institute, Department of History, Van/Türkiye.
gamzeelyigit@gmail.com. ORCID: 0000-0002-2232-7157

Karadeniz’de Muhalefet: SCF Trabzon Teşkilatı
Opposition in the Black Sea: SCF Trabzon Organization

Öz

Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF), Mustafa Kemal Atatürk’ün isteği üzerine, *çok partili hayatı teşvik etmek* amacıyla, *Fethi Bey (Okyar)* önderliğinde 1930 tarihinde kurulmuştur. Tek parti rejiminin sona ermesiyle ortaya çıkan bu oluşum, aynı zamanda Türkiye’deki ilk demokratik atılımlarından biri olmuştur. SCF, kurulduktan hemen sonra ülke genelinde hızlı bir şekilde teşkilatlanmaya başlamıştır. Karadeniz bölgesinde de etkinliğini gösteren bu fırka, halk tarafından 1929 ekonomik krizinin Türkiye’de iyi yönetilememesinin sorumlusu olarak, mevcut iktidar fırkası olan *Cumhuriyet Halk Fırkası(CHF)* tutulmuştur. Bunun üzerine ona muhalif olan SCF desteklenerek *SCF Trabzon İl Teşkilatlanması* kurulmuştur. Fırkanın Karadeniz Bölgesi’nde bilhassa Trabzon’da yoğun bir katılım ile açılması ve halk tarafından destek görmesi SCF’nin siyasi ağırlığını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Fakat ülke içerisinde yaşanan olaylar, hükümetin baskı ve propagandaları SCF yi olumsuz etkileyerek fırkanın yalnızca *üç ay* ayakta kalmasını sağlamıştır ve kısa bir süre içerisinde kapanmasına sebep olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Serbest Cumhuriyet Fırkası, Fethi Okyar, Karadeniz Bölgesi, Trabzon

Abstract

The Free Republican Party (SCF) was founded in 1930, under the leadership of Fethi Bey (Okyar), at the request of Mustafa Kemal Atatürk, in order to encourage multi-party life. This formation, which emerged with the end of the single-party regime, was also one of the first democratic breakthroughs in Turkey. Immediately after its establishment, SCF began to organize rapidly throughout the country. This party, which was also active in the Black Sea region, was blamed by the public for the poor management of the 1929 economic crisis in Turkey, and the current ruling party, the Republican People's Party (CHF). Thereupon, the SCF, which was opposed to it, was supported and the SCF Trabzon Provincial Organization was established. The opening of the party in the Black Sea Region, especially in Trabzon, with intense participation and support from the public is very important in terms of showing the political weight of the SCF. However, the events within the country, the government's pressure and propaganda had a negative impact on the SCF, allowing the sect to survive for only three months and causing it to close down in a short time.

Keywords: Free Republican Party, Fethi Okyar, Black Sea Region, Trabzon.

Giriş

Türkiye Cumhuriyet'inde 1925 tarihinde kapatılan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın başarısız demokrasi girişiminden sonra 1930 yılına kadar herhangi bir örgütlenme oluşmamıştı. TPCF, kendisine meydan okuyan rakiplerden oluştuğu için Mustafa Kemal Atatürk bu fırkaya sıcak bakmamıştı. Fakat Mustafa Kemal Atatürk, artık hükümetin ciddi anlamda denetlenmesi, mecliste ılımlı bir tartışma ortamının olması gerektiğini yeni bir muhalefet fırkasının açılmasını istedi. Yalnız açılacak olan bu fırka, TPCF'nin tam aksine Atatürk'ün isteğiyle açılacak ve kendisine sadık olacaktı (Ahmad, 2006, s. 135; Koçak, 1997, s. 107; Obuz, 2017, s. 320-328). Bu bağlamda Mustafa Kemal Atatürk, uzun bir süre aklında olgunlaştırdığı çok partili hayata geçiş fikrinden emin olarak SCF'nin kurulmasına ön ayak olmuştur. Atatürk'ün bu tavrı, özellikle yabancı basın tarafından takip edilmiş ve bu tutum için *The Times Gazetesi* tek partili sistemin dünya genelinde böylesi yaygın olduğu bir dönemde bu kararı almasını çok cüretkâr olduğunu ve bir o kadarda önem taşıdığını dile getirmişti(The Times, 14 August 1930).

Mustafa Kemal Atatürk, bu kurulacak olan yeni fırkanın başına, kendisine sadık(Zürcher, 1993, s. 260) ve güvendiği kişileri getirmek istiyordu. Böyle bir isim de kendisine sıkı sıkıya bağlı olan Ali Fethi(Okyar) Bey'den başkası değildi. Fethi Bey, Mustafa Kemal Atatürk'ün çok eski yıllardan beri arkadaşı olmakla birlikte hem beraber askerlik vazifesini yapmışlar hem de milli mücadele zamanında beraber çalışmışlardı (TBMM Tercüme-i Hal Dosyası, Sicil No:441). Bu istek doğrultusunda Türkiye'de çok partili siyasi rejimi savunan bir muhalefet fırkası olarak SCF, 12 Ağustos 1930 tarihinde resmen kurulmuştur. Fırkanın kurucusu olarak seçilen kişi, Mustafa Kemal Atatürk'ün de isteği üzerine Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesinde önemli katkılarda bulunan Fethi Bey olmuştu (TBMM Tercüme-i Hal Dosyası, Sicil No:441: BCA, 490.01/1.4.5; Cumhuriyet, 13 Ağustos 1930; Milliyet, 13 Ağustos 1930; Son Posta, 13 Ağustos 1930). Bunun dışında Nuri (Conker) Bey, Ahmet (Ağaoğlu) Bey, Hasan Tahsin (Uzer) Bey, M. Emin (Yurdakul) Bey (Weiker, 1973, s. 77),Talât (Sönmez) Bey ve Senih (Hızıroğlu) Bey gibi isimler bir araya gelerek SCF kadrosunu oluşturmuşlardır(Okyar, 1980, s. 446; Pınar, 2016, s. 127).

Kısa bir süre içerisinde kadrosunu oluşturan SCF, hemen ardından, fırka programı ve ilkelerini halka duyurdu. 11 maddelik programın içerisinde cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve laiklik ilkelerine bağlı kalacaklarını belirterek, ekonomi, dış politika, vergiler, inhisarlar ve demiryolu gibi konulara yer verildi (BCA, 490.01/435.1804.2-5; Cumhuriyet, 13 Ağustos 1930; Pınar, 2016, s. 115). SCF'nin bu konuları ele alması dönemin mevcut iktidarı olan CHF tarafından hoş karşılanmadı. Bunun üzerine yapılan baskı ve propagandalar karşısında SCF, 17 Kasım 1930 tarihinde kendini feshetme kararı aldı (Yetkin, 2004, s. 319).

Serbest Cumhuriyet Fırkası Öncesi Trabzon'da Genel Durum

Trabzon, bulunduğu konum itibarıyla hem coğrafi hem de ticarî faaliyetleri kendi bünyesinde bulundurması sebebiyle birçok devlet için cazip bir şehir halini almıştı. Özellikle İran ticaretini Karadeniz'e taşıyıp oradan da Batı'ya aktarması Trabzon'u daha da önemli bir merkez haline getirmiştir. Sahip olduğu limanların getirmiş olduğu ekonomik, kültürel ve demografik getiriler her dönemde ayrı sonuçlar doğurmuştur. Öyle ki bu sürece kadar idari taksimattaki değişiklikler, savaşların getirmiş olduğu yoksulluk, göçler, sosyal ve siyasi değişiklikler Trabzon'un nüfus tabanının değişmesinde önemli bir yere sahip olmuştu (Çakıcı, 2018, s. 332-345).

1927 yılında Sürmene, Vakfikebir, Akçaabat, Maçka ve Of kazalarından oluşan Trabzon (Şaşmaz, 2014, s. 169) 290.303 nüfusa sahip Kastamonu'dan sonra Karadeniz Bölgesindeki en kalabalık ikinci şehir konumundadır (1927 Umumi Nüfus Tahriri, 1929, s. 11). Trabzon'da yaşanan nüfus hareketliliği, en çok aldığı göçlerle kendini gösteren bir etken halini almıştı. Birinci Dünya Savaşı ve Lozan Antlaşması'nın ardından Trabzon'da bulunan Rumların büyük bir çoğunluğu Rusya'ya gönderilmek üzere sevk edilmişti. Rumlar, bu bölgeleri terk ederken şehrin büyük bir kısmını yakıp yıktılar. Trabzon şehri, ilk başlarda mübadele kapsamına alınmamıştı. Sebebi ise gerek bulunduğu konum itibarıyla mübadeleye uygun olmaması, gerekse burada yaşayan Rumların büyük bir kısmının zanaatçılık ve hayvancılık ile uğraşmış olmalarıydı. İlerleyen zamanlarda mübadele kapsamına alınarak Trabzon'a yerleştirilecek olan mübadil Türklerin ise büyük bir çoğunluğu çiftçilik ile uğraştığından burada istihdam etmenin zor olduğu düşünülmekteydi. Fakat Rumlar tarafından çok sayıda boş evin bırakılması sonrasında alınan karardan vazgeçildi (İpek, 2000, s. 72-73). Mübadiller yerleştirildikten sonra Rumlar tarafından çok az sayıda arazinin zikredilen bölgede de sahipsiz kalması Trabzon yerli halkını harekete geçirdi. Birçok kişi hükümete telgraf göndererek Rumlardan geriye kalan arazilerin bir kısmını kendilerine istemişlerdi. İkinci kez Şubat 1927'de Mustafa Kemal Atatürk'e gönderilen bir telgrafta, bu konuya tekrar değinilerek isteklerinin karşılanması hususunda yardım talebinde bulundular. Bunun

üzerine İçişleri Bakanlığı İskân Müdürlüğü'nün 24 Şubat 1927 tarihinde göndermiş olduğu bir cevapta; Bu arazilerin, sadece mübadeleye tabi tutulan çiftçi muhacirlere verileceği, aksi takdirde bunun mümkün olmayacağı dile getirilmiştir. Muhacirler dışında ise çiftçilikle uğraşanların toprağa ihtiyaçları varsa hükümetin sunmuş olduğu borçlanma kanununa başvurarak ihtiyaçlarının bu şekilde giderilebileceği halka seçenek olarak sunulmuştu (BCA.272.0.0.11/22.14.20). Öyle ki Trabzon halkı için toprak sorunu sıkıntılardan sadece birisiydi.

Trabzon'da 1929 yılında meydana gelen aşırı yağmurlara bağlı olarak ortaya çıkan sel felaketi bölge halkını oldukça kötü etkilemişti. Öte yandan şehirde bulunan ekili arsaların az olması da yiyecek sıkıntısını ortaya çıkarmaktaydı. (BCA. 030.10/117.818.28). İçişleri Bakanlığı tarafınca bu sıkıntıyı az da olsa hafifletmek adına Trabzon ve ilçeleri için 14 Mayıs 1929 tarihinde 1500 lira, 8 Haziran'da ise köylüler için 1000 lira yardım gönderildi. 10 Haziran'da bu paraların kaydı, *Hilal-i Ahmer Cemiyeti* tarafından tutulmuştu (BCA.030.10.0.0/120.858.4-1). Trabzon'da durumun çok kötü olduğu, İçişleri Bakanlığı'na gönderilen bir telgrafta çok açık bir şekilde belirtilmişti. Öyle ki, Giresun ve Trabzon'un Sürmene ve Of ilçelerinde halkın yiyecek bir tane mısır bulamadığı bu sebeple aç kalan halkın ot yediği belirtilmiştir. Buna bağlı olarak soygun olaylarının da arttığını, eğer müdahale edilmezse çok büyük asayiş problemlerine yol açacağı dile getirilmişti (BCA. 030.10.0.0/120.858.4-2).

Bir diğer önemli sıkıntı ise, 1929 ekonomik buhranın vurmasıyla ülke genelinde ortaya çıkan büyük ekonomik krizin baş göstermiş olmasıdır. Trabzon, liman şehri olması sebebiyle bu krizden çok fazla etkilenen iller arasındaydı. Bunun en canlı örneğini, bölgede yaşanan iflas olayları üzerinden görmek pek mümkündür. Trabzon'da etkisinin çok fazla hissedildiği ekonomik kriz, beraberinde ithalat ve ihracat alanında piyasanın durgun kalması sebebiyle ticaret yapan kurumların iflasına neden olmuştu. 4 Mart 1930'da yayınlanan *Cumhuriyet gazetesinde* yer alan habere göre; Trabzon şehir merkezinde, balık ticareti ile uğraşan Muratzâde Abdulsamet ile Şeyhzâde Naki Efendi'nin bu kriz dolayısıyla iflas eden isimlerden biri olduğu yazmaktadır (Cumhuriyet, 4 Mart 1930). Krizin kötü etkileri yine bölgede yetiştiriciliği kolay olan tütün üzerinde de etkisi oldukça ağırdır. 1929 yılında gerek fındık, gerekse tütün alanında yaşanan bu durgunluk en çok üreticinin cebini yakmaktaydı. Bunun önüne geçmek maksadıyla *İnhisarlar İdaresi*, Trabzon tütün üreticilere yardım ve teşvik amacıyla 200.000 lira kadar kredi desteği vereceklerini ayrıca bu desteği % 9 gibi cüzi bir faiz miktarı uygulayarak yapacağını bildirmişti (Cumhuriyet, 19 Kânunuevvel 1929). Fakat bu destek bile tütün üreticilerinin kâr sağlamasına yetmiyordu. Bölgede şiddetli bir şekilde yaygın olan kaçakçılık faaliyetleri, Trabzon'da ki tütün üreticilerini çok zor bir duruma sokmaktaydı (Cumhuriyet, 19 Kânunuevvel 1929). Bu sıkıntıların aşılması için bölgede ihracatın önünün açılması ve kriz içerisinde alınan vergilerin azaltılmasıyla az da olsa önüne geçilebilecekti (BCA.030.10/65.433.4-28).

Ekonomik krizin etkilerini azaltmak maksadıyla hükümetin bazı bölgelerde açtığı kooperatifler, Trabzon'da da kurulmuştur. Giresun'a nazaran Trabzon'da kurulan *Zirai Kredi Kooperatifleri* daha fazla rağbet gördü (BCA.030.10/65.433.4). Özellikle fındık ve tütün, Trabzon bölgesinde gelir sağlayan önemli tarım ürünü olması sebebiyle bu kooperatiflerde satışa sunulması krizin etkilerini az da olsa hafifletti. Bu bölgede en az fındık ve tütün kadar önemli olan mısır üreticiliği de bölgede yetiştirilen bir ürün olarak karşımıza çıkmaktadır (BCA.030.10/120.858.4). Öyle ki mısırın, şehrin toplam tarım alanının %42'sine tekabül ettiği görülmektedir (BCA.030.10/65.433.4). Balıkçılık faaliyetlerinin, oldukça müsait olduğu Trabzon'da ne var ki gereken ilgi gösterilmiyordu. Bu nedenle balık ticareti, hep geri planda kalmaktaydı. Gerekli önem verildiği takdirde, şehrin kendini az da olsa toparlaması önemli bir etken olacaktı (BCA.490.1/724.477.1-85).

Trabzon'da Muhafif Fırkanın Doğuşu: Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Teşkilatlanması

SCF, merkez teşkilatlanmasını tamamladıktan sonra taşra teşkilatlanmasına yöneldi. Trakya, Ege, İç Anadolu, Akdeniz ve Karadeniz teşkilatlanmalarında farklı dinamikler ön planda oldu. Mezkûr bölgelerde teşkilatlanmada etnik kimlikler, farklı kültürler vb. saikler etkili olsa da ortak paydayı ekonomik krizden etkilenen kesim oluşturdu¹. Ekonomik krizin böyle etkili olduğu bir dönemde Trabzon'da muhalif bir fırkanın kurulması hiç şüphesiz kaçınılmazdı. CHF'nin kurulmasından bu yana teşkilatlanması ile alakalı çok fazla şikâyet söz konusuydu. İncelemiş olduğumuz raporlarda; CHF teşkilatında yer alan üyelerin çoğu kendilerine düşen sorumlulukları yerine getiremeyen, fırkanın sunmuş olduğu gücü kendi aleyhine kullanan kişilerle dolu olduğu yazmaktadır (BCA.490.01/715.441.2). Dönemin Valisi olan Ali Galip (Peker)Bey tarafından Genel Merkez'e gönderilen telgraflarda, Trabzon şehri için malumatlar verilmişti. Trabzon için halkın çok az bir kesiminin siyaset ile uğraştığını, çoğunun kendi işleri ile meşgul olduğu kadar hükümeti de desteklediğini dile getirmişti.

¹ Muhafif fırkanın farklı bölgelerde taşra teşkilatlanması için bkz. (Pınar, 2015; 2017; 2023).

Fakat her ne kadar siyaset ile uğraşanların az olduğu belirtile de bu kişilerin çok nüfuzlu ve güçlü kişiler olduğuna ayrıca siyaset ile uğraşan kişilerin çoğu sürekli hükümete karşı muhalefet konumunda ve menfaatçi kişiliklerine dikkat çekilmişti. SCF teşkilatını oluşturan üyelerin çoğu, daha önce TPCF’de firka teşkilatında yer alan isimlerdi. Öyle ki Trabzon SCF teşkilatının siyasî tabanına baktığımızda, bu nüfuzlu ve güçlü kişilerin buraya geçerek hükümete karşı sert bir muhalefet tavrı sergileyip siyasî faaliyetlerini idame etmiş olmalarıdır. SCF’den önce bu grup, İstiklal Mahkemeleri ve TPCF’nin kapatılmasından sonra korkmuş ve daha sakın adımlar atarak bir kısmı CHF teşkilatında yer almıştır (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-9,D 57,F 3-87).

Vali Ali Galip Bey’in Genel Merkez’e göndermiş olduğu telgraflarda, zikredilen grup hakkında şu bilgileri vermiştir:

Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey’in cenazesinden dolayı ortaya çıkan yazılar ve nutuklar sebebiyle Fethi Bey’e karşı düşmanlık beslediklerini düşündüğünü beyan edip, inkılap ve rejim karşıtı düşünceleri olduklarını da eklemiştir. Bu muhalif grubun başında Mehmet Salih Efendi bulunmaktaydı. Salih Efendi çok zeki ve şeytanî düşünceleri olduğu gibi cüretkâr bir kişiliğe sahiptir. Aynı zaman da çok zengin ve mübadele işlerinde çok işler döndürerek emlak işlerine girişmiş ve köylüleri de böyle yanına çekmiş bir isimdir. Öte yandan, Avukat Faik Ahmet Bey gibi ağzı ve kaleminden zehir akan ve korkusuzca yazıları bulunan bir kişilik vardır. Kendileri güçlü ve zengin olduğu gibi köy ve kasabalarda da ellerinin uzanabileceği adamlar mevcuttur (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-9,D 57,F 3-88).

SCF Trabzon Teşkilatını oluşturacak bu grup, yeni firka ilk ortaya çıktığında firkanın gücü ve kararlılığı konusunda temkinli adımlar atarak ince bir şekilde araştırma yaptıktan sonra bu yeni firkanın, hükümet ve CHF tarafından bir tuzak olup olmadığını anlamada endişe yaşamışlardır. Fakat İzmir olaylarının meydana gelmesinin ardından hükümetin aldığı tedbirleri ve her bölgedeki yaşanan olayları adım adım takip ettikten sonra yeni firkanın ciddi bir iş olduğu kanaatine varıp SCF ile çalışmaya karar vermişlerdir. Bu grup içerisinde Mehmet Salih Efendi’nin damadı olan Ziya Bey’i teşkilat çalışmalarını için harekete geçirdiler. Ziya Bey zamanında kaymakamlık görevi yapmış ve Kars Mebusu Tahsin (Uzer) Bey’i tanıdığından firkaya başvuru yapması özellikle istenmişti. Böylelikle Trabzon’da 26 Eylül’de SCF teşkilat çalışmaları başladı. Ziya Bey, kuracağı teşkilatta yer alan isimlerin çoğu yukarıda belirttiğimiz gibi tamamen muhalif gruptan oluşacaktı. Bu grubun en önemli olan ismi, Mehmet Salih Efendi yine de ihtiyatlı davranarak firkaya elinin uzandığı kişileri koyarak kendisini ikinci plâna atmıştır (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-9,D 57,F 3-89). Bu nedenle SCF Trabzon firka teşkilatına, başkan sıfatıyla, siyasî geçmişi olan ve aynı zamanda kültür seviyesi yüksek olan Hüseyin Avni Sağıroğlu getirilmişti (Balkaya, 2006, s. 102). SCF Firka teşkilatlanması ile alakalı araştırmalarımıza göre, bu isimler dışında daha önce CHF Maçka teşkilat başkanı olup SCF’ye geçen Hacı İbrahimoglu Ömer Efendi (BCA.490.01/202.801.3)² ile Kitapçızâde Mehmet Efendi, SCF Trabzon teşkilatında yer almışlardı (BCA 490.01/190.757.1).

İl genelinde olduğu gibi hükümetten yana ağzı yanan memurlar, eski TPCF üyeleri, ağalar ve hocaların, yeni bir firka çatısı altında buluşup birleşmeleri göz ardı edilecek bir durum değildi. Vali Ali Galip Bey’in düşüncelerine göre; Trabzon’da CHF teşkilatı ne kadar güçlü olursa olsun bu muhalif grup, yine de böyle bir teşebbüste bulunacaktı. Sözde laik ve Cumhuriyetperver olarak görülen bu kişileri, kriz anlarında ortalığı karıştıran önemli rollerde görmek pek mümkündür. Öyle ki zamanında Fethi Bey için “*Kahrolsun Fethi*” diye bağırın bu grubun ne maksatla onun kurduğu firkaya girdikleri açık bir şekilde anlaşılmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-9,D 57,F 3-90).

SCF Teşkilatı için Genel Merkeze bilgi veren Vali Ali Galip Bey, CHF teşkilatını Trabzon’da zayıf gördüğünü, halk hükümete bağlıysa da hükümeti temsil eden güçlü bir teşkilatlanmanın olmadığını belirtmiştir. Ayrıca, SCF teşkilatında yer alan isimlerin bu bölgede, zeki ve güçlü olduğundan dolayı halkı istedikleri gibi yönlendirdiklerini de özellikle dile getirmiştir. Ayrıca İzmir hadiselerinden dolayı bu grup, olayı tam olarak anlamadıklarından Trabzon’da herhangi bir propaganda yapmadığı bilgisi verilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-9,D 57,F 3-91). İleriye dönük CHF teşkilatının eksikliklerini görmek için yapılan araştırmalarda, Trabzon’da Türk Ocağı’nın diğer şehirlere nazaran burada daha hareketli olduğuna değinilmiştir. Fakat bu bile yeterli değildi. Çünkü genç kesimin bu gibi teşkilatlarda CHF’ye olan bağlılığı arttırılabilirdi. Ayrıca spor faaliyetlerinin az olduğunu, bunun için de hükümetin bir an önce müdahale etmesi gerektiği belirtilmiştir (BCA.490.1/724.477.1-85). Böylesi bir ortamda Trabzon’da SCF teşkilatlanmasının oluşması kaçınılmazdı. Siyasete katılanların sayısı az olsa da, nitelikleri fazlaydı. Bu durum da, CHF’nin Trabzon’da teşkilatlanmasını zayıflatmıştı.

² Bu isim SCF kapatıldıktan sonra tekrar CHF’ye geçmek istemiş fakat tekrardan firkaya alınmamıştır.

1930 Trabzon Belediye Seçimleri ve Yapılan Propagandalar

Ülke genelinde başlayan belediye seçim çalışmaları, Karadeniz bölgesinde etkisini göstermeye başlamıştı. Fakat Karadeniz bölgesinin tüm şehirlerinde SCF'nin teşkilatlandığını söylemek pek mümkün değildir. Bunun sebebi, yurdun her bölgesinin sosyal, ekonomik ve siyasi durumunun birbirinden farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Karadeniz'de teşkilatlanma faaliyetleri için görevlendirilen Erzurum mebusu Tahsin Bey, birçok şehirde teşkilatlanma faaliyetleri için görevlendirme vermiş ise de bazı şehirlerde bu mümkün olmamıştı (Milliyet, 27 Ağustos 1930). Bu şehirler Çorum (BCA.490.01/286.1146.1-27: BCA. 490.1/724.477.1-122), Zonguldak (Son Posta, 18 Eylül 1930), Gümüşhane (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-9,D 57,F 3-339) ve Ordu'dur (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-9,D 57,F 3-33).

14 Nisan 1930 tarihinde TBMM'nin yaptığı uzun çalışmaların ardından Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa uygulanacak olan *Belediye Kanunu* kabul edildi. İlk başlarda seçimi gündemine almayan Fethi Bey, sonrasında seçimlere katılma kararı alarak resmen belediye seçimlerinde CHF ile yarışacaktı. Ulaşım ve erişim bakımından dönemin şartlarının elverişli olamaması sebebiyle seçim, her şehirde farklı tarihlerde uygulanmıştı. Bu bağlamda, Trabzon'da belediye seçimleri, 1 Ekim 1930 tarihinde başladı (BCA.490.1/286.1146.1-21). Bu seçimlerde, CHF'nin avantajı, *Hükümet* olmasından kaynaklı devlet yetkilerini istediği gibi kullanabilmektir. Aynı durum, muhalefet fırkası olması sebebiyle SCF için söz konusu değildi. Devletin adamları olan Vali, Polis, Jandarma CHF'nin yetkisi ile hareket etmekteydi. Böylesi bir baskı, seçim sahalarda da kendini göstermişti (United States National Arşive, E5650/3476/44-95).

Birçok şehirde olduğu gibi, Trabzon'da bu baskıyı görmek mümkündür. SCF yanlısı gazetelerde yer alan haberlerde, Trabzon'da seçim başladığı sırada halkın sakin bir şekilde oy kullanmasına rağmen güvenlik güçlerinin baskısı olduğunu dile getirmekteydi. Halka gözdağı vermek amacıyla sürekli olarak devriye gezen güvenlik güçleri, keyfi olarak sorun çıkarmayan SCF'lileri tutuklayarak bir gün boyunca nezarete tuttuğunu dile getirmişlerdi. Aynı gazetede, güvenlik güçlerinin SCF üyesi olan sekiz kişiye de keyfi muamele yaparak onları tutuklayıp nezarete götürüldüğü ve hemen ardından mahkemeye sevk edildiği yazılmaktaydı. Fakat hiçbir kusur bulamadıklarından, bu kişileri sonrasında serbest bıraktığı ayrıca belirtilmişti. Bir nevi yıldırma politikası olarak uygulanan bu baskı, Trabzon halkı üzerinde önemli bir etki bırakacağı gibi seçimlerde de oldukça belirleyici bir hale gelecektir (Son Posta, 20 Teşrinievvel 1930).

Karşılaştığımızda Karadeniz bölgesinde bazı yerlerde güvenlik güçlerinin baskısı şiddetliken bazı bölgelerde ise yolsuzlukların daha fazla olduğu görülmekteydi. Trabzon şehrinde ise, her iki durumun varlığının da fazla olduğunu söylemek pek mümkündür. Böyle bir atmosfer içerisinde SCF'nin seçimlerde galip gelmesi zor bir ihtimal olarak kalmaktadır. Yine Trabzon'daki seçim arifesinin coşkulu geçmesi, SCF'lilerin seçim hazırlıkları için davullu zurnalı bir program hazırlamaları, bizlere buradaki seçim atmosferinin ne kadar heyecan verici ve bir o kadar da umut dolu olduğunu göstermekteydi.

Trabzon'da yapılan yolsuzluklar hakkında ortaya atılan iddiaların en başında, seçim encümeninin bildirdiğine göre, yapılan seçimlerde mahallelerde bulunan her ihtiyar meclisi halkın gizli bir şekilde oy vermesine müsaade etmeyip direkt olarak muhtarlar vasıtasıyla kullanmasına izin vermişti. Bu durumun ortaya çıkması, yedi mahalle muhtarı hakkında tutulan tutanaklarla sabit bir şekilde ispatlanmıştı. Bunun dışında oy kullanmaya gelen halktan bir kesim, kanunlara aykırı olmasına rağmen nüfus cüzdanlarını göstermeden oy kullanmıştı. Fakat SCF'ye oy vereceği düşünülen seçmenlerden, zoraki bir şekilde istenilen nüfus cüzdanı, aynı şekilde açıkça elinde CHF'ye oy vereceğine dair kâğıt bulunan seçmenlerden istenmemişti. Bu duruma göz yuman belediye encümeni hakkında tutanak tutulmuşsa da bu uygulamaya devam edilmişti (Balkaya, 2006, s. 247).

Trabzon'da SCF teşkilatlanmasına baktığımızda, birkaç muhalif isimlerin oluşturduğu bu grubun Trabzon'da bir etkisinin olduğunu söylemek çok güç bir durumdur. Öyle ki Trabzon'da seçim gününün değişmesi, yüzlerce kişinin oyunu kullanmamasına sebep olmuştu. Bu durum, halkın en fazla tepki verdiği olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Seçim encümeninin keyfi olarak yedi gün olan seçim tarihini Cuma gününü tatil ederek altı güne indirmesi, halkın mağdur olmasına sebebiyet vermişti. 400 kişinin mağdur olduğu belediye seçimlerinde, oylarını kullanmak isteyen seçmen, bu durumu Trabzon noterliğine bildirmişti (Balkaya, 2006, s. 248). Mağdur olan seçmenlerin bu şikâyeti kabul edilmemesi üzerine toplanan kalabalık bir topluluk, Trabzon noterliği binası önünde, bu durumu protesto etseler de yine bir sonuç alamamışlardı (Son Posta, 20 Teşrinievvel 1930).

Öte yandan, seçmen sayısının 5.000 olduğu Trabzon'da, seçim encümeninin yavaş hareket etmesi ve seçimin CHF lehine sonuçlanması adına seçmen kâğıtlarının sadece 1800'ünü açarak tarafılığını göstermişti. Ayrıca seçim sandığının seçim süreci boyunca kanunlar gereği seçim encümeninin mühürleyerek sahip çıkması gerekirken tam aksi davranılmıştı. Böylesi yolsuzluklara göz yuman encümenler için tutanak tutulmuşsa da bu yolsuzlukların önüne geçilememiştir (Balkaya, 2006, s. 248). Böylesi yolsuzlukların yapıldığı Trabzon'da bir belediye seçim encümeni bu müdahaleleri boykot etmek adına istifa etmiş, oyunu kullanamayan halk ise bu durumu, postanelere giderek Mustafa Kemal Atatürk'e şikâyet etmişlerdi. Bu bile başlı başına bir hakaret sayıldığından şikâyete giden seçmenler hakkında yakalama kararı çıkartılmış ve karakola sevk edilmişlerdir (Balkaya, 2006, s. 79-80).

Vali Galip Bey'in bu noktada tavrı çok önemli olmakla beraber olaylara müdahale etmemesi, tarafılığını açıkça ortaya koymaktadır. Bütün bu olayların ardından Vali Galip Bey'in Ankara'ya ilettiği telgrafa göre, Trabzon'da seçim süreci boyunca herhangi bir olay meydana gelmemiştir. Seçimin tam bir serbest hava içerisinde yapıldığı şeklinde ifade ettiği görülmektedir (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-9,D 57,F 3-24). Fakat anlaşıldığı üzere, bu durum tam tersineydi. Oyunu kullanmakta ısrarcı olan Trabzon halkı, geç saatlere kadar belediye binası önünde, sakin ve olaysız bir şekilde nöbet tutarak haklarının verilmesini istemekteydi. Buna rağmen Trabzon, güvenlik güçlerinin zapt ettiği bir şehir manzarasını yansıtmaktaydı (Balkaya, 2006, s. 80).

Trabzon'un ilçesi olan Sürmene'de ise durumlar aynıdır. 1 Ekim 1930 tarihinde başlayan seçimlerde, (BCA.490.1/286.1146.1-19) toplamda 200 kişinin oy vermesi engellenmişti. Savunma olarak seçmen isimlerinin deftere kayıtlı olmamasını bahane eden encümenler, keyfi iş yapmaktaydılar. Oy veremeyen 200 kişinin Ticaret Odasına kayıtlı olmasına rağmen, oy kullanmaması üzerine esnaflar bu durumu Ankara'ya şikâyet ederek bu sorunlarına bir an önce çözüm bulunmasını istemişlerdi (Balkaya, 2006, s. 124).

Seçim Sonuçları

1580 sayılı belediye kanununun hemen uygulamaya girmesiyle, ülke genelinde gerçekleşen seçimlerde yaşanan baskı ve usulsüzlüklerin, seçimin kaderini değiştirdiği bir gerçektir. Öyle ki halkın daha sağlıklı bir şekilde kent hizmetlerini alması açısından bu seçim, çok önemli bir yerde tutulmaktaydı. Bunun dışında halkın CHF'nin uygulamış olduğu politikalarından gitgide rahatsız olması ve bazı kesimlerin hükümete karşı muhalif oluşu yine bu seçimlerde belirleyici bir yere sahipti (TBMM Zabıt Ceridesi, 20.3.1930, 1. İnikat 37, C.1, s. 22).

Ülke genelinde iki hafta sürecek seçimler için, (United States National Arşive, E5650/3476/44-95) SCF'nin belediye seçimlerine hemen katılması, ülke genelinde hızlı bir teşkilatlanma sürecini de beraberinde getirmişti. Özellikle, taşrada halk, yıllarca mevcut iktidar fırkasının buralara gelmediğini ve hiçbir şekilde dertlerine çözüm bulunamadığından yakınmaktaydı. SCF'yi CHF'den ayıran en önemli olay, belki de CHF'nin ulaşamadığı noktalarda SCF'nin aktif bir şekilde rol olmasıydı. Bu durum, SCF'nin taşrada güçlü bir teşkilatlanma yapmasına neden olmuş ve belediye seçimlerinde halkı yanına çekmişti.

Bu durumdan rahatsız olan CHF'liler, özellikle de idari amirler, aldıkları emirlerle seçimin seyrini değiştirmişlerdi. İçişleri Bakanlığı'nın hemen hemen tüm şehirlere gönderdiği yazıda, üstü kapalı bir şekilde, ne pahasına olursa olsun belediye seçimlerinin CHF'nin kazanmasının sağlanmasını istemesi, seçimlerde SCF'lilerin büyük bir baskı altında kalmasına neden olmuştu. Seçimlerde yaşanan usulsüzlükler ve propagandalara baktığımızda, her iki fırkanın karşılıklı olarak birbirlerini suçlaması yine gazetelerin karşılıklı olarak savundukları fırka lehine yazılar yazması, olayın ciddiyetini farklı bir boyuta taşımıştı.

Karadeniz bölgesini ele aldığımızda, burada gerek SCF teşkilatlanması gerekse SCF'den yana halkın büyük bir rağbet göstermesine karşın yapılan seçimlerin ardından alınan sonuç, beklenilenin tam tersiydi. Trabzon'da bunu açık görmek mümkündür. CHF'ye muhalif fakat halk tarafından sevilen birkaç ismin, Trabzon'da SCF teşkilatını kurması ve halkın davullu zurnalı bir şekilde hazırlık yaparak seçime kalabalık bir şekilde katılım göstermesi, SCF'nin buradaki yoğun ilgisini bizlere göstermektedir. Bunun yanında, daha seçimler sonuçlanmadan Trabzon Valisi Galip Bey'in, seçimlerin CHF'nin aleyhine sonuçlanacağını telgrafla İçişleri Bakanlığı'na bildirmesi, buradaki seçimlerin SCF'nin lehinde olacağını gözler önüne sermektedir (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-9,D 57,F 3-86).

Trabzon'da, CHF'nin kazanması için her türlü aykırı müdahalelere göz yuman Vali Galip Bey ve Fırka Müfettişi Şevket Erdoğan, büyük bir gayret sarf ederek seçimlerin CHF'nin lehine sonuçlanması için ellerinden gelen her çabayı göstermekten kaçınmadılar. Öyle ki Trabzon'da CHF'nin kazanması güç bir durumdu. Burada, Trabzon CHF teşkilatlanmasının temel anlayışı, halkın Mustafa Kemal Atatürk'e

olan minnet duygusundan dolayı CHF'ye oy vereceği düşüncesiydi. Bu düşünce, CHF'lilerin rahat bir tavır sergilemelerine neden olsa da CHF teşkilatında sınırsız otorite düşüncesi, fırka içinde huzursuzlukların hat safhada olduğu bir topluluk şeklinde seçimlere katılması, Trabzon'da CHF'nin kendi içinde beklemediği bir durumdu (BCA.490.01/435.1804.2).

Trabzon'da yapılan belediye seçimleri, büyük bir güvenlik çemberi altında yapıldı. Memurların keyfi davranışı nedeniyle Cuma günü belediye seçiminin yapılmaması, yüzlerce kişinin oy kullanamamasına neden olmuştu. Bu iddialar karşısında Cumhuriyet gazetesi olayın daha farklı olduğunu iddia etmekteydi. Buna göre, Trabzon'da seçimler sakin bir şekilde geçmekteydi. Trabzon'da ilk olarak, SCF'liler yazılı bir şekilde seçimlere katılmayacağını belirtmiş olmasına rağmen son ana kadar da oy vermek için beklediklerini, SCF'lilerin böyle tutumlar sergileyerek halkın gözünde kendini mağdur gösterdiği yazılmaktaydı (Cumhuriyet, 12 Teşrinievvel 1930). Trabzon'da, seçimlerde kadınların rolü de oldukça önemli bir yere sahiptir. Cumhuriyet gazetesinin haberine göre, halkın, özellikle de kadınların Trabzon'da CHF'ye oy verdiklerini ve bu durum karşısında Fethi Bey'den mektup alan 100 kişinin, seçimlerin SCF'nin kazanması için kadınlara mevlit okuttuğu iddia edilmekteydi (Cumhuriyet, 12 Teşrinievvel 1930).

Trabzon'da yapılan baskı ve usulsüzlükler karşısında, SCF'ye ilginin bu denli fazla olduğu bu şehirde, 5 Ekim 1930 tarihinde biten (BCA.490.01/286.1146.1-21) seçimleri, CHF kazandı. SCF'nin seçimi kazandığı tek İl Samsun olmuştur (United States Notional Arşive, E5780/3476/44-94). Bunun sebebi ise, Samsun Valisi'nin seçimi tarafsız bir şekilde yönetmesidir. Toplamda, 12.761 kişinin oy kullanma hakkı olan Trabzon'da 7.539 kişi oyunu kullandı. Bunlardan 2.966'ı kadın 4.573'ü ise erkekti (BCA.490.01/286.1146.1-24). Bu sonucu kabul etmeyen SCF'liler, notere başvurarak seçimin derhal iptal edilmesini istemişlerdi. Trabzon'un ilçelerinde durum, merkezden farksızdı. Açıklanan seçim sonuçlarına göre, Akçaabat (Cumhuriyet, 13 Teşrinievvel 1930), Vakfı Kebir, 7 Ekim'de biten (BCA.490.01/286.1146.1-21) seçimde Sürmene (Cumhuriyet, 16 Teşrinievvel 1930), Of, (BCA.490.01/286.1146.1-21) 5 Ekim tarihinde biten Maçka'da ise seçimi CHF kazandı (Cumhuriyet, 7 Teşrinievvel 1930).

Sonuç

Tek parti rejiminin ülkemizde yarattığı toplumsal ve ekonomik çöküntüler, 1929 tarihinde ortaya çıkan ekonomik krizle daha belirgin hale gelmişti. Krizi yönetmek adına her ne kadar gerekli adımlar atılmışsa da buhranın yıkıcı etkisinden kurtulmak pek mümkün olmamıştı. SCF de, böylesi bir atmosferde Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği üzerine kuruldu. Bu durum, her ne kadar CHF'liler tarafından sindirilmemiş olursa da de bu girişimle birlikte Türkiye'de artık çok partili rejime adım atılmıştı.

Ekonomik krizin, beraberinde getirdiği toplumsal çöküş, bunun yanı sıra iyi yönetilememe, halkı mevcut iktidar fırkası olan CHF'den uzaklaştırmaya yetmişti. Bu sebeple, SCF'nin ortaya çıkması, yeni bir umut arayışını da beraberinde doğurmuştu. Halk, SCF'nin Mustafa Kemal Atatürk'ün isteğiyle açıldığını bildiklerinden, ona ihanet etmeyeceğini düşünüp SCF'den yana tavır almaya başlamıştı. Böylelikle, kendini yıkılmaz kale olarak gören CHF, bu tavrıyla, tamamen hayal kırıklığına uğramıştı. SCF'nin, kurulduğu ilk andan itibaren ortaya koyduğu yöntem ve esaslar, muhalif olanların dikkatini çekmiş ve ülke genelinde teşkilatlanmalara gidilerek CHF'lilere karşı olanlar için bir umut teknesi konumuna gelmişti. CHF, her ne kadar SCF'nin kurulmasına onay vermişse de bu durum, alt kadroların isteği dışında olmuştu. Bu ise, SCF'nin sürekli baskı ve propagandaya maruz kalacağına işaret etmekteydi.

SCF, ülke genelinde yoğun bir teşkilatlanma çalışmalarına başladı. En çok tercih edilen bölgeler ise, *uyanık bölgeler* olarak tabir edilen kıyı kesimleri oldu. Ege ve Karadeniz bölgesi ekonomik krizin en çok etkilendiği yerlerdi. Bu sebeple, mevcut düzene en çok tepki de bu bölgelerden geldi. Bu bakımdan Karadeniz bölgesinin bir ili olan Trabzon'da bu bölge illerine nazaran daha temkinli bir yol izlendi. TPCF'nin başarısız muhalefet girişimi sebebiyle halk tarafından SCF'nin kurulacağı söylentileri, ilk zamanlar bir tuzak olabileceği düşünülmekteydi. Bu nedenle Trabzon'da SCF İl Teşkilatlanması hemen kurulamadı. İncelenmiş olan arşiv belgelerinde elde edilenlere göre, Trabzon Vali Ali Galip Bey'in Genel Merkez'e gönderdiği raporlarda, Trabzon'daki SCF teşkilatlanmasına az kişi katılsa da, katılanlar güçlü ve etkili isimlerden oluştuğu bilgisini vermektedir. Bu isimler, daha önce CHF teşkilatında yer almış nüfuzlu kimselerdi. Mehmet Salih Efendi, avukat Faik Ahmet Bey ve Hüseyin Avni Sağıroğlu gibi isimler, hükümetin tedbirlerini dikkate alıp emin olduktan sonra bir araya gelerek SCF Trabzon teşkilatlanmasını oluşturmaya başladılar. CHF istihbarat raporlarına baktığımızda,

SCF teŖkilatında yer alan üyelerin mahremiyetine yer vererek halkın gözünde SCF'yi itibarsızlaŖtırıp, gözden düŖürmeye yönelik ele alınan yazılar kaleme alındığı ve SCF Trabzon kadrosunda yer alan üyelerin çoğunun, hükümete muhalefet yanlısı olup bu fırkaya geçtiğidir. Karadeniz illerinden farklı olarak, Trabzon'da belediye seçimleri oldukça çetin geçmişti. Seçim tarihine uyulmaması, vali baskısı ve çeŖitli yolsuzlukların meydana gelmesi, burada seçimin tam olarak uygulanmadığını göstermiştir. Bu durum ise, seçim sonuçlarına da yansımış ve Trabzon'daki 1930 belediye seçimlerini CHF kazanmıştır.

Kaynakça**Arşivler**

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

United States National Archive (Amerikan Arşivi)

Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi

TBMM Tercüme-i Hal Dosyası

Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü 28 Teşrinievvel 1927 Umum Nüfus Tahriri, Fasikül- III, Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, Ankara, 1929.

Gazete ve Dergiler

Akşam

Cumhuriyet

Milliyet

Son Posta

The Times

Araştırma Eserleri

Ahmad, F. (2006). *Bir kimlik peşinde Türkiye*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Balkaya, İ.S. (2006). *1930 Belediye Seçimleri*. Güneş Vakfı Yayınları.

Çakıcı, N. (2015). Cumhuriyetin ilk yıllarında Trabzon'un nüfusuna dair bir değerlendirme. *Karadeniz Araştırmaları Enstitü Dergisi*, 4 (6), 332-345.

İpek, N. (2000). *Mübadele ve Samsun*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Koçak, C. (1997). *Çağdaş Türkiye tarihi (1908-1980)*, Türkiye Tarihi 4. Cem Yayınevi.

Obuz, Ö.(2017). Fikrin mürekkeple sinavi: Mahmut Soydan'ın kaleminden Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile Serbest Cumhuriyet Fırkası, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (36) 320-329.

Okyar, A. F.(1980). *Üç devirde bir adam*. Tercüman Tarih Yayınları.

Pınar, M. (2016). *Tek Parti Döneminde Trakya'ya da siyasi hayat ve Yahudiler (1930-1934)*. Grafiker Yayınları.

Pınar, M. (2015). Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kütahya teşkilatlanması ve faaliyetleri. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*,14, 277-298.

Pınar, M. (2017). Serbest Cumhuriyet Fırkasının Doğu Anadolu Bölgesi teşkilatlanması. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9 (11), 99-114

Pınar, M. (2023). Bozkır'da muhalefet: Serbest Cumhuriyet Fırkası Konya teşkilati. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cumhuriyet Özel Sayısı, 115-129.

Şaşmaz, M. (2014). *Türkiye'nin idari taksimati (1920-2013)*. Türk Tarih Kurumu.

Weiker, W. F. (1973). *Political tutelage and democracy in Turkey-The Free Party and its Aftermath*, Leiden: E.J. Brill.

Yetkin, Ç.(2004). *Türk demokrasi hayatında Serbest Cumhuriyet Fırkası*. Otopsi Yayınları.

Zürcher, E. J. (1993). *Modernleşen Türkiye tarihi*. (Çev. Yasemin Saner Gönen). İletişim Yayınları.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Beyanı

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Ekler

Ek-1

Belediyenin adı	Seçiminin başlandığı tarihten itibaren	Bittiği tarihten itibaren	NOT
TOKAT	1-10-1930	17-10-1930	
Pazar			
Turhal	1-10-1930	17-10-1930	
Köse	03-10-1930	8-10-1930	
Kurba	09-10-1930	9-10-1930	
Sivas	1-10-1930	7-10-1930	
Paşaköy	1-10-1930	4-10-1930	
Artova	1-10-1930	4-10-1930	
TRABZON	1-1-1930	5-1-1930	
Vakıfhan	1-10-1930	5-10-1930	
Alayunt	7-10-1930		Bir hafta temit edilmiştir.
Türmen	1-10-1930	7-10-1930	
Of	1-10-1930	5-10-1930	
Mağla	1-10-1930	5-10-1930	
NEPA	4-10-1930		
Siverek			
Viranehan			
Hirecik	4-10-1930		
Sarıçay	1-10-1930		
Malazgirt			
			İnceleme bitmiştir.
Yeni			
Kurba			
Paşaköy			
Paşaköy			
Paşaköy			
Paşaköy			
Paşaköy			
Paşaköy			
Paşaköy			
Paşaköy			
Paşaköy			
Paşaköy			

1930 Trabzon Belediye Seçim Tarihleri. (BCA.490.01/ 286.1146.1.)

Ek-2

01003874-86

Yazıldığı yer	Trabzon	Telegraf merkezinin №	1251
Tarihi	27 9 / 930	Kaleme geldiği	27 9 / 930
Numarası		Açıldığı	28 9 / 930

DAHİLİYE VEKÂLETİ
Hususi kalem müdürlüğü
SAYI
10934

Dahiliye Vekâletine

C , 14/9/930 tarih ve I/1915 gıfreye:
I/Kazalardan gelen raporlara göre :

A) İzmir ehâlisindeki nümayişler ve hadiseler halk üzerinde büyük, dalgalı tesirler yapmamıştır. eski terakkiperverler mensup ve hükümetten yüz görmeyen bazı kimseler de bu halden istifade arzularını uyandırmışsa da hükümetçe bu hadiseata karşı alınan tedbirleri öğrendikten sonra bu arzularında sönüştür.

B) Belediye intihaplarında büyük bir ekseriyet halk farkası aleyhinde tecelli edeceği görülmektedir.

2/Merkezde polis ve jandarmanın da kanaatları birinci maddede gibi telhis olunur.

3/Benim meğhudat ve kanaatım da aynı merkezdedir.

4/Trabzon muhalefet ve hassasiyet cihetiyle ve mazideki vekayı itibarıyla mühim bir mevki işgal etmekte olduğundan vekâleti celileleri daha geniş mikyasta tenvir etmeği faydalı görürüm . vilâyetin vaziyeti 5/7/30 tarih ve mahrem raporunda çok mufassal arz etmiştim. burada başka görüşle bir teğhis yapmak isterim.

A)Bu vilâyette (noksan) binde nisbetinde bir

CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ	
Yer No. :	
Dos. No. :	
Vesika No. :	

A	IV-9
D	52
F	3-86

SCF Trabzon Teşkilatlanmasının kurulmasına ait gözlemlerini Genel Merkez'e gönderen Vali Ali Galip Bey'in Telgrafı. (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-9, D 52, F 3-86.)